

Національний стандарт № 1 оцінки майна та майнових прав є обов'язковим до виконання суб'єктами оціночної діяльності під час проведення ними оцінки майна всіх форм власності та в будь-яких випадках її проведення.

Розроблення нормативно-правових актів з оцінки майна здійснюється на засадах міжнародних стандартів оцінки. До їх розроблення Фонд державного майна України залучає інші органи державної влади, саморегулівні організації оцінювачів, найбільш авторитетних оцінювачів, наукові та інші установи. Нормативно-правові акти, які регулюють питання вартості (ціни) майна, не повинні суперечити положенням (національним стандартам) оцінки майна.

У разі провадження спільної господарської діяльності оцінка частки майна, яке вноситься іноземним суб'єктом господарювання, проводиться відповідно до нормативно-правових актів з оцінки майна, визначених цим Законом.

С. Б. Єгоричева

Полтавський університет споживчої кооперації України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ І КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Система валютного регулювання і контролю є однією з найважливіших сфер державного регулювання у будь-якій країні. В умовах України створення цієї системи здійснювалося спочатку за практично повної відсутності реального досвіду організації валютних відносин та їх ефективного регулювання, в умовах складної економічної ситуації, що постійно змінювалася. Треба було надавати термінові відповіді на конкретні вимоги часу, стримувати стрімке падіння курсу національної валюти, перешкоджати відпливу капіталу за кордон.

У цій ситуації валютне законодавство, з одного боку, розвивалося від масиву розрізаних інструктивних листів НБУ, які з того чи іншого питання конкретизували положення Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», до сукупності законів та постанов Правління НБУ, які достатньо повно регламентують усі аспекти проведення валютних операцій та контролю за ними. З іншого боку, у розвитку валютного законодавства України періоди, так би мовити, позитивної нормотворчості,

коли створювалася реальна база для законного проведення операцій, їх лібералізації, постійно змінювалися періодами, коли валютні обмеження ставали жорсткішими і залишалися такими на тривалий термін.

В Україні агентами валютного контролю щодо операцій своїх клієнтів є уповноважені комерційні банки, які перевіряють наявність необхідних ліцензій і дозволів, дотримання правил декларування валютних цінностей, виконання зобов'язань щодо продажу валюти, обґрунтованість купівлі іноземної валюти і платежів, повноту звітності за валютними операціями. Одним з негативних моментів такої моделі, як вказується у науковій літературі (див. Делас В. А. Місце комерційних банків у системі валютного контролю // Фінанси України. — 2004. — № 5. — С. 152) і реально відчувається спеціалістами на практиці, є конфлікт між комерційною природою банків, діючих в умовах жорсткої боротьби за клієнта, та їх обов'язками щодо валютного контролю, більш характерними для державних органів.

Зрозуміло, що при створенні такої моделі організації валютного контролю держава спиралася на зарубіжний досвід, де також спочатку комерційні банки контролювали валютні операції клієнтів. Але потім їх функції стали обмежуватися своєчасною передачею державним органам суворо визначених видів інформації без якихось висновків з боку банків. Хочеться сподіватися, що з часом і в Україні буде запроваджений саме такий механізм. А в сучасних умовах, на наш погляд, вдосконалення системи валютного регулювання і валютного контролю повинно бути спрямовано на те, щоб зробити її максимально зрозумілою, несуперечливою, доцільною, вільною від виконання не властивих їй функцій, не наражаючою банки на неприємності їх діяльності ризику.

Слід відмітити, що останнім часом валютне законодавство в Україні дійсно вдосконалюється у напрямку вирішення реальних проблем, з якими стикаються господарюючі суб'єкти та комерційні банки у своїй практичній діяльності. Так, давно очікуваною була постанова Правління НБУ від 17 червня 2004 р. № 266 «Про затвердження Положення про порядок видачі індивідуальних ліцензій на переказування іноземної валюти за межі України для оплати банківських металів та проведення окремих валютних операцій». До цього часу фактично був відсутній механізм одержання ліцензій на операції з валютними цінностями, для виконання яких, згідно Декрету про валютне регулювання, індивідуальні ліцензії потрібні (наприклад, використання іноземної валюти

на території України як засобу платежу або як застави, перерахування коштів за кордон на благодійні цілі, платежі по лорорахунках на інші цілі, ніж указано у відповідній постанові тощо). Тому банки були вимушені відмовляти клієнтам у виконанні цих, іноді дуже потрібних, операцій.

Згадана постанова надала відповідь на ще одне питання, яке давно турбувало спеціалістів валютного контролю банків — про правомірність здійснення переказів юридичних осіб за неторговельними операціями. З одного боку, згідно Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» індивідуальної ліцензії не потребують лише платежі резидентів за межі України на виконання зобов'язань в іноземній валюті перед нерезидентами щодо оплати продукції, послуг тощо, які частіше за всього оформлюються договорами, тобто за зовнішньоторговельними операціями. З іншого, такі дуже поширені у час різнобічних міжнародних контактів платежі, як оплата участі в міжнародних конгресах, семінарах, конференціях, спортивних і культурних заходах, виставках, ярмарках відносяться до неторговельних операцій і здійснюються на підставі рахунків, запрошень тощо. Разом з цим у жодному нормативному документі не згадувалося про необхідність одержання для проведення цих платежів ліцензій, і об'єктивно це зрозуміло, оскільки суми, що перераховуються, як правило, невеликі, і є необхідність у здійсненні цих платежів у найкоротші терміни. Постановою Правління НБУ комерційним банкам надано відповідне роз'яснення, але це не знімає питання про необхідність внесення до тексту Декрету змін, які б зняли протиріччя між ним і підзаконним актом з метою попередження застосування будь-яких санкцій.

Разом з тим, у Положенні про порядок видачі індивідуальних ліцензій, що аналізується, на наш погляд, можна було б урахувати попередній позитивний досвід нормотворчості у сфері валютного регулювання, коли платежі до певної суми дозволяється здійснювати без надання обумовленого пакету документів. У даному випадку це стосується сплати вступних або членських внесків міжнародним громадським організаціям. Практика свідчить, що є багато випадків, коли сума таких внесків, особливо до професійних організацій в країнах СНД, є зовсім невеликою (до 200—500 доларів США), таким чином витрати на одержання ліцензії становляться порівнюваними із сумою перерахування, не говорячи вже про час на оформлення документів. Підприємства у цьому випадку, скоріше за всього, знайдуть більш прийнятні, позабанківські шляхи передачі коштів.

Говорячи про індивідуальні ліцензії, необхідно звернути увагу ще на один до цього часу законодавчо неврегульований момент. Мова йде про платежі у національній валюті з лоро-рахунків банків-нерезидентів, що відкриті в українських банках. Згідно статті 7 Декрету «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» здійснення розрахунків між резидентами і нерезидентами в межах торговельного обороту у валюті України допускається за умови одержання індивідуальної ліцензії НБУ. Та ось вже одинадцять років згадані розрахунки проводяться без ліцензій на підставі лише інструктивного листа НБУ і КМУ від 26 квітня 1993 р. № 19029/730. До того ж у ньому йде мова про розрахунки з країнами зони функціонування рубля, до яких зараз фактично відноситься тільки Росія, всі інші країни запровадили власну валюту. Тому згадана стаття Декрету, на наш погляд, потребує доопрацювання.

Вже тривалий час серед науковців та практиків точиться дискусія про доцільність збереження 50-відсоткового обов'язкового продажу валютних надходжень на користь резидентів, який був заново введений з вересня 1998 року. Пропозиції щодо його відміни поки що не знаходять практичної підтримки. Але існування фактично цього обмеження щодо розпорядження валютними надходженнями вже не відповідає меті його застосування. Нагадаємо, що постановою № 349 від 4 вересня 1998 р. обов'язковий продаж вводився «на період до стабілізації ситуації на валютному ринку України». Про досягнення даної стабілізації свідчить той факт, що вже два роки офіційний курс гривні практично не змінюється, і ревальвація національної валюти стримується тільки інтервенціями Національного банку (за 2004 р. сума придбаної НБУ валюти становитиме 5—6 млрд доларів США).

Практика показує, що в цих умовах експортери без затримки і без адміністративного тиску продають не половину, а всю валютну виручку, або направляють її на погашення валютних кредитів. Тому, на наш погляд, збереження механізму обов'язкового продажу є лише підставою для додаткового контролю комерційних банків та їх клієнтів і застосування санкцій у разі випадково-го недодержання термінів.

Інструкція про порядок здійснення контролю і отримання ліцензій за експортними, імпортними та лізинговими операціями (постанова Правління НБУ від 24 березня 1999 р. № 136) також містить ряд положень, які не впливають безпосередньо із суті валютного регулювання, а є чисто адміністративними вимогами.

Наприклад, згідно п. 2.3 цієї інструкції банк знімає експортну операцію резидента з контролю після зарахування виручки на поточний рахунок останнього. Виникає питання, а чому не після зарахування на розподільчий рахунок? Адже в даному випадку валюта вже надійшла на Україну. Для зарахування валюти на поточний рахунок клієнта банк повинен здійснити обов'язковий продаж, що потребує часу, а санкції вже можуть почати застосовуватися. Тут доречно нагадати, що в минулому валютна виручка вважалася такою, що надійшла, вже після її зарахування на кореспондентський рахунок українського банку.

Багато практичних проблем викликає і вимога щодо зняття імпоротної операції з контролю тільки на підставі реєстрів вантажних митних декларацій, що направляються банкам митницею. Існування цього положення виправдовується боротьбою з фальшивими деклараціями. Але по-перше, при плановій перевірці податковою інспекцією суб'єкта підприємницької діяльності стосовно дотримання ним норм валютного законодавства цей факт все рівно буде виявлений з даних бухгалтерського обліку, а по-друге, ця вимога може призвести і реально призводить до виникнення конфліктних ситуацій між банками і клієнтами.

При імпорті продукції у строки, що близькі до завершення 90-денного терміну, реєстри митних декларацій на паперових носіях не встигають надійти до банку (оскільки ця інформація формується митницею потижно), але клієнти надають до банку копії ВМД, що свідчать про реальне надходження товарів на територію України. В цій ситуації, керуючись Інструкцією, банки вимушені надавати податковим органам та НБУ інформацію про порушення термінів розрахунків, якого фактично немає. На підставі цієї інформації, як правило, здійснюються позапланові перевірки суб'єктів господарювання з боку податкової інспекції, а також можуть бути застосовані санкції щодо обмеження зовнішньоекономічної діяльності згідно ст. 38 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Нанесена цими акціями шкода може бути підставою для звернення підприємства до суду з позовом до комерційного банку.

Логічним шляхом вирішення цієї проблеми є внесення до Інструкції змін, які б дозволяли банкам здійснювати закриття імпортних операцій на підставі електронних митних документів, які і зараз надходять до банків, але поки що не мають юридичної сили.

Але найбільше питань викликає сьомий розділ Інструкції, де викладений механізм надання комерційними банками інформації державним органам, перш за все податковій інспекції, який фактично не передбачений ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» про порядок розкриття банківської таємниці. Про те, що дана проблема дійсно існує, свідчить той факт, що ще у березні 2003 р. до Верховної Ради був поданий законопроект про внесення змін до згаданого Закону щодо розкриття інформації про зовнішньоекономічні операції клієнтів банків, але він і досі не прийнятий.

Окремо хотілося б зупинитися на Правилах здійснення операцій на міжбанківському валютному ринку України (постанова Правління НБУ від 18 березня 1999 р. № 127). З одного боку, це один з найбільш детальних та зрозумілих нормативних документів, що регламентують здійснення валютних операцій. З іншого, його складовою є механізм, який, на нашу думку, не має ніякого відношення до валютного регулювання як такого, а є адміністративним ускладненням процесу купівлі валюти. Мова йде про процес оформлення банками так званих реєстрів на купівлю валюти, реєстрацію їх у податковій інспекції та одержання їх в електронному вигляді як дозволів на здійснення операцій.

Враховуючи, що до того податкова інспекція вже, як правило, надала суб'єкту господарювання довідку на купівлю валюти (крім випадків, коли сума контракту становить до десяти тисяч доларів США), фактично це є лише додатковим механізмом контролю за правильністю реєстрації платників податків, який здійснюють комерційні банки за рахунок свого часу і коштів. Тим більш, що нормативними документами не передбачено ніякої відповідальності податкової інспекції за неправомірне підтвердження реєстру, а відповідальність банків за навіть незначну помилку вимірюється штрафами, що еквівалентні сумі операції. Тому, на наш погляд, одним з найближчих кроків на шляху лібералізації валютного ринку повинно стати саме скасування порядку підготовки та одержання реєстрів.

Таким чином, ми вважаємо, що основним напрямком вдосконалення системи валютного регулювання і контролю в Україні повинно бути створення таких умов, при яких стане реально неможливим здійснення сумнівних та економічно недоцільних операцій, але розрахунки за легальними операціями не будуть штучно ускладнюватися.